

ŞEYH GALİB (ö. 1799)

1757'de istanbul'da Yenikapı Mevlevîhânesi yakınlarındaki bir evde dünyaya geldi. Kendisine **Mehmed Esad adı** konulmuştur. Babası ve dedesi Mevlevidir.

Divanında ve Hüsn ü Aşk'ında belirttiğine göre ilk eğitimini babasından aldı. 1780'de Galata Mevlevîhânesi'ne şeyh olan Hüseyin Efendi'den istifade etti. Arapça'yı Hamdi Efendi'den, Farsça'yı Hoca Neş'et'ten öğrendi. **Hoca Neşet kendisine “Esad” mahlasını verdiyse** de dönemin Esad isimli şairleriyle karıştırılmaması için daha sonra “Galib” mahlasını kullanmaya başladı (Divanında “**Esad**” elli, “**Esad Galib**” iki ve “**Galib**” mahlasları 463 defa geçmektedir).

Dîvân-ı Hümâyun Kalemi'nde bir müddet çalıştıktan sonra ailesinin pek tasvip etmemesine rağmen 1784'te Konya'ya gidip Mevlânâ Dergâhı'nda çileye girdi. Babası Mustafa Reşid Efendi oğlunun İstanbul'dan ayrılmasına tahammül edemediğinden Galib çilesini 1787'de Yenikapı Mevlevîhânesi'nde tamamlayarak “dede” oldu.

Trabzonlu **Köseç Ahmed Dede'nin et-Tuhfetü'l-behiyye fî tarîkati'l-Mevleviyye** adlı eserine es-Sohbetü's-sâfiye adıyla bir hâşiye yazdı. Öte yandan Yûsuf Sîneçâk Dede'nin Sütlüce'deki türbesi yanında bir ev satın alarak buraya yerleşti ve **Yûsuf Sîneçâk**'in *Cezîre-i Mesnevî* adlı eserini şerh etti.

1791'de Galata Mevlevîhânesi şeyhliği Galib Dede'ye verildi. Bu tayin dolayısıyla III. Selim'le olan dostlukları gelişti. Galib Dede aynı zamanda Türk mûsikisi bestekârı olan, "İlhâmî" mahlasıyla şiirler yazan ve hat sanatıyla da uğraşan hükümdara Galata Mevlevîhânesi'nin tamiri için bir kaside takdim edince padişah onun arzusunun yerine getirerek tekkeyi tamir ettirdi (1792).

III. Selim'in Şeyh Galib'e olan ilgisi kendisine Cevrî hattıyla yazılmış bir Mesnevî hediye etmesi, 1793'te kardeşi Beyhan Sultan'la birlikte 300 altın sarf ederek divanını ciltletip tezhip ettirmesi yanında 6 Eylül 1794'te çıkardığı bir fermanla mesnevîhanlıkların inhâsının da Şeyh Galib'e verilmesiyle sürdü.

1209'da (1794) "yâr-ı gar"ı Esrar Dede'nin vefatı Şeyh Galib'i derinden üzdü; **Esrar Dede için bir mersiye kaleme aldı**. Bir yıl sonra hastalanan Şeyh Galib'in hastalığına dair

çeşitli rivayetler ileri sürülmüştür. Genç yaşta şeyh olması, geniş bilgisi, sarayın kendisine teveccühü, akranı arasında nispetsiz bir saygınlığının bulunması sübjektif kanılara yol açmıştır. En son şiiri olan Hamdullah Efendi'nin verdiği "henüz" redifli Farsça gazele yaptığı nazîrede ölümünün yaklaştığını ima eden beyitler vardır. Şeyh Galib 4 Ocak 1799 tarihinde vefat etti.

Galib bir rubâisinde mazmunlarını anlamayanları ayıplamayacağını, çünkü bunların her birinin "güher-i gayb-ı hüviyyet" olduğunu ve akıl dalgıcının bu incileri bulup çıkaramayacağını söylerken aslında sebk-i Hindî'yi tarif etmektedir. Şeyh Galib'in divanındaki şiirlerin tamamı değilse bile büyük bir kısmı bu tarife uyar. Onun sebk-i Hindî anlayışına uygun biçimde yazdığı, "hâyîde edâ"dan (eskiden beri söylenen, çok duyulmuş bayağı söz) uzak, girift bir anlam örgüsüne sahip, zarif, fakat zaman zaman yadırganacak derecede hayallerle ve ince bir lirizmle bezenmiş şiirler gerçek Galib'i ortaya koyar. **Şeyh Galib çağdaşlarına meydan okurken şiire Şevket-i Buhârî'nin penceresinden bakmaktadır** ve Nâbî'nin Hayrâbâd'ının etkisini ortadan kaldırmak amacıyla yazdığı **Hüsn ü Aşk'taki bütün hayaller "hayâl-i Şevket" gibi ince şekilde işlenmiştir.** Daha sonra III. Selim'i övmek için yazdığı kısa bir mesnevide yaklaşık aynı kelimeleri kullanıp **Şevket**

adını bir bakıma ince hayallerin sembolü olarak zikreden Galib bu İranlı şaire ömrünün sonuna kadar mânevî bir bağlılık duymuştur.

Şeyh Galib, altı ay gibi kısa bir sürede yazdığı Hüsn ü Aşk'ın sonundaki "Fahriyye-i Şâirâne"de poetikasının temel ilkelerini anlatmıştır.

1. Gâlib'in büyük babası Yenikapı Mevlevihanesinin 12. şeyhi Küçek Muhammed Dede'dir. Küçek Muhammed Dede bazı kaynaklarda yer alan bilgilerden anlaşıldığına göre Kırım'lıdır.

2. Gâlib'in babası Mustafa Reşid Efendi'nin Dîvân-ı Hümâyûn kâtiplerinden olduğuna dair çeşitli kaynaklarda yer alan bilgiler doğru değildir.

3. Şâirin doğum tarihini gösteren "eşer-i 'aşk" ve "cezbetu'llâh" terkiplerinden ikincisi büyük bir ihtimalle onun doğumundan çok sonra söylenmiş olan bir tarihtir.

4. O, hayatının ilk gençlik yıllarına kadar çeşitli ilimlerle meşgûl olmuş, edebî değeri olan bir çok manzum ve mensur eser üzerinde çalışarak kendini yetiştirmiş, dönemin önemli hocalarından

49 TŞM. yk. lb-2a. S. Nüzhet, Gâlibin bu müsveddesinin de yer aldığı Mecmuânın Yenikapı Mevlevihanesinde çıkan bir yangın sırasında yandığını, Yenikapı Mevlevihânesi Kütüphanesinde 1018 numarada bulunan bu eseri Veled Çelebi'nin H.10 Muharrem 1313=M. 3 Temmuz 1895 tarihinde aynen istinsah ettiğini bildirmektedir. S. Nüzhet Mecmua'nın bu kısmını yayımlamıştır (S. Nüzhet, "Şeyh Gâlib'in Şu'arâ Tezkiresi", Atsız Mecmua, S.16, Ağustos 1932, s. 91-94).

Şeyh Gâlib Hakkında Yeni Bilgiler (Abdulkadir Gürer Makalesinden)

Yenikapı Mevlevihanesindeki çilesini tamamladığı H.1200=M. 1786-7 yılına kadar olan dönemini içeren bir hayat hikâyesi Divan Edebiyatı Müzesi (Galata Mevlevihanesi) yazmaları arasındaki bir Şeyh Galib Divanı nüshasının başında yer alan yaklaşık dört yapraklık bir Gâlib biyografisidir⁴. İlk defa 1993 yılında tamamladığımız "Şeyh Gâlib Dîvânı (İncelemeMetin)" adlı doktora tezimizde yararlandığımız bu belge, Gâlib'in soyu,

tahsili ve hayatının gençlik yılları hakkında son derece önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Ayrıca söz konusu hayat hikâyesinin şairin yakın dostları arasında yer alan ve şiirlerinde **Pertev** mahlasını kullanan **Muvakkizâde Mehmet Nuri** (ö.H.1222=M. 1807-8) tarafından yazılmış olması da üzerinde dikkatle durulması gereken önemli bir ayrıntıdır.

Bu yazıda kırk iki yaşında ölen Gâlib'in soyu ve hayatının ilk otuz yıllık bölümü hakkında son derece önemli bilgilerin yer aldığı bu hayat hikâyesindeki yeni bilgiler, onun yaşadığı dönemde yazılmış olmaları sebebiyle önemlidir.

Bu metni inceleyen A. Gürer şu sonuçlara erişmiştir:

1. **Gâlib'in büyük babası** Yenikapı Mevlevihanesinin 12. şeyhi **Kûçek Muhammed Dede'dir**. Kuçek Muhammed Dede bazı kaynaklarda yer alan bilgilerden anlaşıldığına göre Kırım'lıdır.

2. Gâlib'in **babası Mustafa Reşid Efendi'nin** Dîvân-ı Hümâyûn kâtiplerinden olduğuna dair çeşitli kaynaklarda yer alan bilgiler doğru değildir.

3. Şâirin doğum tarihini gösteren "**eser-i 'aşk**" ve "**cezbetu'llâh**" terkiplerinden ikincisi büyük bir ihtimalle onun doğumundan çok sonra söylenmiş olan bir tarihtir.

4. O, hayatının ilk gençlik yıllarına kadar çeşitli ilimlerle meşgul olmuş, edebî değeri olan birçok manzum ve mensur eser üzerinde çalışarak kendini yetiştirmiş, dönemin önemli hocalarından çeşitli dersler almıştır. Tuhfe-i Şâhidî'nin onun eğitim hayatı içindeki yeri ise, abartıldığı kadar önemli değildir.

5. Gâlib, Hoca Neş'et'in edebî meclisine H.1 192=M.1778 yılında devam etmeye başlamıştır. **Es'ad mahlasıyla şiirler yazmaya Hoca Neş'et'le tanışmadan önce başlayan Gâlib'in yetişmesinde Hoca Neş'et'in rolü sanıldığı kadar önemli değildir.**

6. Şeyh Gâlib, **Hüsn ü Aşk** kendi manevî yolculuğundan yani seyr ü sülûkünden **hareketle kaleme almıştır**; bu bilgiden yola çıkarak onun "çile"ye girişinin Mevlevî tarikatının şeklî bir gerekliliğini yerine getirmekle ilgili olduğu söylenebilir.

7. Gâlib'in "çile" süresince şiir yazmaması şairlik yeteneğini yitirmesiyle değil, Mevlevî tarikatında "sülûk"ün en önemli rüknü olan "**samt**"ı yerine getirmekle ilgilidir.

8. Esrar Dede büyük ihtimalle "Gâlib Dede" maddesini yazarken şairin hayatının H.1200=M. 1785-6 yılına kadar olan kısmını Pertev'den kısmen yararlanarak kaleme almıştır.

ESERLERİ

1. DİVAN

Muhsin Kalkışım ve Abulkadir Gürer (doktora tezi)

Muhsin Kalkışım, *Şeyh Galip Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1994.

Abdülkadir Gürer, *Şeyh Galip Divanı: İnceleme-Metin*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993.

Naci Okçu (tenkitli metin-yayımlamıştır.)

Naci Okçu, *Şeyh Gâlib, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umumî Tahlili ve Divanın Tenkitli Metni*, 2 C., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

2. HÜSN Ü AŞK

Eski Harfli Baskıları

1. Bulak Baskısı, 1252/1836 (Divan'ın sonunda yer almaktadır.)
2. Ebuzziya Tevfik Baskısı, İstanbul 1304.
3. Tahirü'l-Mevlevi Baskısı, 1339/1923 İstanbul.

Yeni Harfli ve Nesre Çevirili Baskıları

1. Ahmet Cevat (Emre), “Hüsn ü Aşk”, Muhit Mecmuası 1932.
2. V. Mahir Kocatürk, Şeyh Gâlip – Hüsn İle Aşk, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944.
3. Abdülbâki Gölpınarlı, Şeyh Galib – Hüsn ü Aşk, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1968.
4. Orhan Okay – Hüseyin Ayan, Şeyh Galip – Hüsn ü Aşk, Dergâh Yayınları, İstanbul 1975, 1992.
5. M. Nur Doğan, Hüsn ü Aşk [Metin, Nesre Çeviri, Notlar ve Açıklamalar], Ötüken, İstanbul 2002.

“*Hüsn ü Aşk*’tan bahseden hemen bütün çalışmalarda (bir iki istisna hariç) eser hakkında varılan müşterek hüküm; onun Mevlevî tasavvuf anlayışının allegorik (temsilî) bir hikâyesi olduğudur. Bu anlayışa göre, *Hüsn ü Aşk* seyr ü sülûkü anlatmakta ve hikâyede geçen bütün şahıs ve yer isimleri, olayın gelişim tarzı ve epizotlar eserde sistematik ve kategorik bir şekilde tasavvufî birer sembol olarak yer almaktadır(!)...

Hemen ifade edelim ki, böylesi kolaycı ve monist yaklaşımlar ne klâsik Türk edebiyatı ve Hind üslûbunun gerçek mahiyeti, ne bu üslûbun en başarılı temsilcilerinden biri olan Şeyh Galip ve ne de *Hüsn ü Aşk* ile ilgili olarak yapılması gerekli etraflı değerlendirmelerden sonra ulaşılmış neticeler değildir. Bir defa, anlam boyutlarının derinliğine inilememiş, muammaya benzeyen sayısız mısra ve beyitlerinin düğümleri çözölememiş, yani tam anlamı ile anlaşılammış bir eser ile ilgili bu şekilde, tek yanlı ve genelleyici hükümlere varmanın ne kadar gerçeği yansıtacağı iyi düşünölmelidir.”

“*Hüsn ü Aşk*’a bütöncü bir gözle bakıldığında görölecektir ki; onda sadece tasavvuftaki vahdet-i vücut düşöncesinin sembolik ve alegorik anlatımı yoktur. O, klâsik edebiyatın bütöün meselelerine vakıf büyük bir sanatkârın, Hind üslûbunun insan düşöncesini muhayyilenin engin denizinde sonsuz derinliklere daldırtan etkisi altında altı aylık müthiş bir beyin fırtınası ile kaleme aldığı **fantastik ve poetik yanının tasavvufî yanından hiç de geri kalmadığı bir şiir anıtıdır.** *Hün ü Aşk*, bir açıdan bakıldığında, devrin (hattâ devirlerin) modern bir masalı gibidir. Başka bir açıdan bakıldığında da, **sanki poetik bir romandır.** “Sühan (söz)”, “mana mesiresi”, “feyiz havuzu”, “edeb mektebi”, “Hüsn (güzellik)”, “Aşk” gibi şahıs ve yer isimleri kadrosu, ayrıca eserde yer alan “Sözün Ortaya

Çıkışı”, “Sözün Gerekliliği”, “Sözün Gerekliliğinin Umumî Oluşu”, “Şairliğin Mahiyeti Hakkında” başlıklı müstakil bölümler hep şiiri, sözü, edebiyatı, lâfız ve mana münasebetlerini, güzel şiirin kalpte ortaya çıkışını, şiirin doğuşuna sebep olan aşk-meşk ilişkisini, şairin kutsal kimliğini, sözün, anlamın üstün değerini hatırlatmakta ve bütün bu hususların bir arada mütalâası, insanda sanki Şeyh Galib’in *Hüsn ü Aşk*’ta bir taraftan da fantastik ve sembolik çerçeve içinde şiirin macerasını anlatmak istediği intibasını uyandırmaktadır.” (M. Nur Doğan, Hüsn ü Aşk)

HÜSN Ü AŞK’I ETKİLEYEN ESERLER

Attar – *İlahiname*

İbn-i Sina – *Risaletü’t-Tayr*

Şihabeddin Suhreverdi – *Munisü’l-Uşşak*

Fuzuli – *Sıhhat ü Maraz*

Mevlana – *Mesnevi*

Fuzuli ve Nizami – *Leyla vü Mecnun*

HÜSN Ü AŞK’IN ŞAHİS KADROSU

Benî Mahabbet Kabilesi: Tarikat mensupları

Hüsn: Kadın kahraman (Tanrı güzelliği)

Aşk: Erkek Kahraman (Derviş)

Sühan: Mürşid-i kâmil, Mana bahçesinin mihmandarı, bilge ihtiyar, Hüsn ve Aşk'ın aşkında aracılık eden kişi.

Monla-yı Cünun: Hüsn ve Aşk'ın mektep hocası, Şeyh (mürşit, Mevlana'nın tasviri)

İsmet: Hüsn'ün dadısı

Gayret: Aşk'ın lalası

Hayret: Ara bozucu

DIĞER SEMBOLİK UNSURLAR

Nüzhetgeh-i Mana: Dergah

Mekteb-i Edeb: Tekke

Zatü's-Suver Kalesi: Dünya zevkleri

Aşkar: Hüsn'ün Aşk'a gönderdiği at.

Kuyu, Cadı, Ateş Denizi, Uzun Yol Azapları vb.: Dervişlikte çekilen mihnetler. Mevlevilikte, doldurulan çile.

3. ŞERH-İ CEZİRE-İ MESNEVÎ: Yûsuf Sîneçâk'ın eserine¹ yazılmış bir şerh olup müellifin Türkçe tek mensur eseri olması bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Yûsuf Sîneçâk, Mesnevî'den 366 beyit seçerek bir antoloji meydana getirmiştir. Daha önce Abdullah Bosnevî, Mehmed İlmî Dede ve Cevrî İbrâhim Çelebi'nin şerh ettiği eserin bu yeni şerhi mübtedîler için kaleme alınmıştır.

Turgut Karabey, Mehmet Vanlıoğlu ve Mehmet Atalay tarafından yayımlanmıştır (Erzurum 1996).

4. ES-SOHBETÜ'S-SÂFIYE: Trabzonlu Şeyh Köseç Ahmed Dede'nin et-Tuhfetü'l-behiyye fî Tarikati'l-Mevleviyye adlı Arapça risâlesine yine Arapça yazılan bir ta'likattır. Mevlevî âdâb ve erkânından bahseden küçük bir risâledir.

Ahmet Remzi Akyürek tarafından yapılan Türkçe tercümesini **İbrahim Kutluk** yayımlamıştır.

¹*Mesnevî*'deki dil ve mana açısından anlaşılması zor beyitlere dair şerhler yanında eserden yapılan çeşitli derlemeler üzerine de şerhler yazılmıştır. Yusuf Sineçak'ın *Cezire-i Mesnevî*'si ve şerhleriyle İsmail Ankaravî'nin *Hall-i Müşkilât-ı Mesnevi* ve *Camiu'l-Âyât*¹ bunlar arasında sayılabilir.

Cezire-i Mesnevi, *Mesnevî*'nin her cildinden seçilmiş 366 beyti içeren bir eserdir.

Şeyh Galib ayrıca **Esrar Dede**'nin *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*'sindeki şiirleri derlemiştir.